

ธำตุไม้อีสาน

เรียบเรียงโดย

นางสาวทิพย์วรรณ วงศ์อัสสไพบูลย์ นักโบราณคดีชำนาญการ
สำนักศิลปากรที่ ๘ ขอนแก่น

“ธาตु” ในภาษาอีสานหมายถึง สิ่งที่ใช้บรรจุอัฐิของบรรพบุรุษหรือผู้ที่
ล่วงลับไปแล้ว โดยสามารถใช้บรรจุได้ทั้งอัฐิของคนธรรมดาสามัญ ไปจนถึง
พระสงฆ์ เช่น ญาณาท่าน ญาณคุณ เป็นต้น ส่วน **“พระธาตุ”** หมายถึง อนุสาวรีย์
ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

“ธาทูไม้” ในภาคอีสานนิยมสร้างจากไม้เนื้อแข็ง เนื่องจากต้องปักอยู่กลางแจ้ง ไม้ที่นิยมใช้ได้แก่ ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้แคน (ตะเคียน) เป็นต้น ซึ่งเป็นไม้ที่พบได้ทั่วไปในภาคอีสาน โดยในบทความฉบับนี้จะนำเสนอข้อมูลการสำรวจธาทูไม้ที่พบในเขตจังหวัดขอนแก่น เลย อุดรธานี หนองคาย และหนองบัวลำภู ผลการศึกษาพบว่า

ธาทูไม้ที่พบจากการสำรวจนิยมสร้างอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างประมาณ ๒๐ - ๕๐ เซนติเมตร แต่โดยทั่วไปมักมีขนาดเฉลี่ยประมาณ ๓๐ เซนติเมตร และสูงประมาณ ๑.๕๐ - ๒.๐๐ เมตร ทั้งนี้น่าจะมาจากข้อจำกัดของขนาดต้นไม้ที่นำมาใช้

ตัวอย่างธาตุไม้แบบต่างๆ

ธาตุไม้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วน คือ

- **ยอด** นิยมทำเป็นยอดทรงบัวเหลี่ยมปลายแหลม บางหลังแกะสลักเป็นลายกลีบบัวซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ส่วนปลายบนสุดแกะสลักเป็นปลียอด

- **เรือนธาตุ** เป็นส่วนที่มีความสำคัญและยาวที่สุดของธาตุไม้ มีความสูงประมาณ ๕๐ - ๑๐๐ เซนติเมตร โดยที่ด้านหนึ่งจะเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าในแนวตั้ง ขนาดประมาณ ๑๐ x ๒๐ เซนติเมตร ใช้สำหรับบรรจุอัฐิของผู้ตาย เรือนธาตุส่วนใหญ่มักสลักเป็นพื้นเรียบ ไม่มีการตกแต่งใดๆ แต่ก็มีธาตุบางหลังที่สลักหรือเขียนสีเป็นภาพสัตว์ ดอกไม้ หรือพระพุทธรูปประดับเอาไว้บนเรือนธาตุด้วย แต่พบเป็นส่วนน้อย

- **ฐานหรือโคน** เป็นส่วนที่ฝังอยู่ใต้ดิน มีความสูงประมาณ ๓๐ - ๘๐ เซนติเมตร นิยมแกะสลักอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยจะมีการสลักเส้นลวดบัวขนาดเล็กคั่นแบ่งระหว่างฐานกับเรือนธาตุ

องค์ประกอบของธาตุไม้

ยอด

เรือนธาตุ

ฐานหรือโคน

ธาตุไม้จากวัดหันสว่าง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น บนเรือนธาตุมีการแกะสลักพระพุทธรูป

ธาตุไม้ที่พบจากการสำรวจ เกือบทั้งหมดมักปักอยู่บริเวณแนวรั้วหรือกำแพงของวัด โดยบางหลังมีลักษณะใกล้เคียงกับ “หลักเส” หรือหลักไม้ที่ใช้สำหรับทำเป็นรั้วแสดงอาณาเขตวัด และคล้ายกับ “ป้อบ้าน” หรือเสาหลักบ้านที่ตั้งอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ในภาคอีสานอีกด้วย

ธาตุไม้ส่วนใหญ่มักเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา และถูกแทนที่ด้วยธาตุสำเร็จรูป

ธาดูไม้จากวัดบึงนาเพียง จังหวัดขอนแก่น
ที่มีรูปทรงคล้ายหลักเส

หลักเส หรือเสารั้ววัดเก่า จากวัดหันสว่าง
จังหวัดขอนแก่น

อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าเสียดายว่าในปัจจุบันธำมตุไม้ในภาคอีสานค่อยๆ สูญหายไปตามกาลเวลาทั้งจากการกระทำของฝน ความชื้น แสงแดด ปลวก และการเผาทิ้ง ซึ่งจากการสำรวจพบว่าบางวัดในช่วงฤดูหนาวพระสงฆ์ได้ถอนเอาธำมตุไม้มาเผา ทำฟืนให้ความอบอุ่น และเนื่องจากธำมตุไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า ๕๐ ปี และบางหลังอาจมีอายุเก่าแก่กว่า ๑๐๐ ปี จึงเป็นการยากที่จะสืบย้อนกลับไปได้ว่าใครเป็นเจ้าของธำมตุ ทำให้ไม่มีลูกหลานมาราบไหวจนถูกทิ้งร้างไปในที่สุด อย่างไรก็ตามในปัจจุบันวัดและชุมชนในภาคอีสานเริ่มตระหนักและวางแผนมรดกทางวัฒนธรรมประเภทธำมตุไม้เพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากหลายๆ วัดได้ทำการเคลื่อนย้ายธำมตุไม้มาเก็บรักษาไว้ภายในอาคาร หรือในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

ธาทูไม้จากวัดประสาธน์รัทธา อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู
ทางวัดได้รวบรวมมาปักไว้ในศาลา เพื่อป้องกันการผุพังจากน้ำฝน

ธาทูไม้จากวัดโพนทอง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
ปัจจุบันทางวัดได้นำมาเก็บรักษาไว้ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์

เอกสารอ้างอิง

วิโรฒ ศรีสุโร, **ธาตุอีสาน** (กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๑)

วิโรฒ ศรีสุโร และธาดา สุกธิธรรม, **“หลักบ้าน” ในภาคอีสาน**, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (๒๕๓๔)

สถาปัตยกรรมอีสาน, สัมมนาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสาน งานนิทรรศการวัสดุก่อสร้างและผลงานสถาปัตยกรรมอีสาน
สถาปัตยกรรมอีสานสัญจร วันที่ ๒๙ ตุลาคม - ๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๐ (กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๐)